

Rippl Kinga

(1977): egyiptológus-idegenvezető, 2007-ben szerzett diplomát az ELTE egyiptológia szakán. 20 éve idegenvezető, 6 évig élt Egyiptomban, ahol kulturális körutazásokat, hajóutakat, kairói, alexandriai, luxori városlátogatásokat, kopt keresztény kolostorlátogató programokat, valamint különböző tematikus túrákat szervezett és vezetett országszerte. Jelenleg a pécsi Tensi Utazási Iroda vezetőhelyettese, utazásszervezőként és idegenvezetőként tevékenykedik. Kultúrtörténeti kutatásokat végez a 19–21. századi Kairó kulturális életének témájában, különös tekintettel a modern egyiptomi irodalom városi élettérben mint művészi közegben való megjelenésére.

RIPPL KINGA

Tea, kávé, irodalom – a 20. századi kairói kávéházak világa

Az egyiptomi kávéházak több mint száz éve politikai, művészeti változások színterei, új eszmék, politikai összeesküvések, irodalmi és társadalmi reformok születésének helyei. A 19–20. század fordulóján bekövetkezett politikai és társadalmi változások hatására a mesészerű, hagyományos keleti kávézókat modern, európai stílusú és kínáló kulturális szalonok váltják fel Kairó belvárosában. Az alábbiakban ezeket a változásokat, azok előzményeit és eredményeit ismertetem elsősorban a modern egyiptomi irodalom kialakulásának folyamatán keresztül.

Francia és brit uralom – politikai előzmények és következmények

A modern egyiptomi irodalom kiteljesedését a 18–19. században Egyiptomban bekövetkezett politikai változások alapvetően befolyásolták. A modern egyiptomi elbeszélés kialakulása a 19. századra tehető. A 18–19. század fordulóján történt napóleoni hódítás és a későbbi brit uralom során igen erős európai hatás figyelhető meg, amely gyökeresen megváltoztatta az ország arculatát és Európához való viszonyát. Bár a francia uralom mindössze négy évig tartott (1798–1802), kulturális és történelmi öröksége a mai napig meghatározó. Bonaparte Napóleon 1798-as katonai hódításának hivatalos célja az ország török uralom alól való felszabadítása, valójában azonban a francia gyarmatosítás, illetve az angolok Indiába vezető szárazföldi útvonalának elzárása volt. A franciák azonban nem sokáig maradtak Egyiptomban, négy év múlva, 1802-ben kénytelenek voltak vesztes félként békét kötni az angolokkal; a békeszerződés értelmében az angoloknak is el kellett hagyniuk Egyiptomot. Az ez után következő zavaros időszakot Mohamed Ali¹ szüntette meg, aki 1805-től kormányzóként, az Oszmán Birodalom nevében uralkodott Egyiptomban. Mohamed Ali uralmának mintája európai volt. A francia katonai szabályzatot arabra fordítva hadsereget szervezett, korszerűsítette az ipart, európai mintára gyárakat, manufaktúrákat létesített és általános modernizációs tevékenységbe kezdett Egyiptomban.

Mohamed Ali hivatalosan az Oszmán Birodalomhoz tartozónak vallotta az országot, gyakorlatilag azonban független Egyiptomot hozott létre saját kormánnyal, törvényekkel, minisztériumokkal, szervezett közigazgatással. Uralkodása alatt jelent meg az első arab nyelvű újság, az *Al-Vakai al Miszrija* (DOCZA 2017).

Bár a napóleoni hadjárat politikai szempontból francia vereséggel végződött, tudományos és kulturális szempontból vitathatatlan győzelmet jelentett. Napóleon ugyanis katonái mellett a francia seregekkel utazó mintegy 500 civilt is magával vitt, akiknek feladata az ország tudományos feltérképezése és az adatok rögzítése volt. A különítménnyel 21 matematikus, 3 csillagász, 17 mérnök, 13 bányász, 4 építész, 8 rajzoló, 10 irodalmár és 22 nyomdász utazott, ez utóbbiak latin, görög és arab nyelvű nyomtatásra alkalmas eszközökkel felszerelve. A sikertelen hadjárat végén Napóleon, visszatérve Franciaországba, elrendelte a tudományos expedíció képi (rézkarcok) és szöveges beszámolóinak nyomtatását; a világ leggazdagabb múzeumának katalógusaként determinált *Description de l’Égypte* című kiadáson 400 nyomdász dolgozott 20 éven keresztül. A mű nemcsak a régészeti leletek, de az ország flórájának és faunájának leírása, valamint etnográfiai és földrajzi összefoglaló is, amely 10 kötetből, 2 kötet antológiából, 837 rézmetszetből és több mint 3000 illusztrációból áll (NERET 1997).² Napóleon vitathatatlan és szenzációs érdeme, hogy a *Description de l’Égypte* megalapozta az egyiptológia tudományát. Ennek hatására a világ felfigyelt Egyiptomra és Egyiptom is felfigyelt az európai, elsőként a francia, később az angol kultúrára.

A brit uralom a 19. század végén kezdődött Egyiptomban; előzménye a francia–brit gyarmatosítási folyamat és az országszerte jelentős gazdasági befolyás volt. A 19. század második felére Egyiptom nagymértékben eladósodott, s bár történtek törekvések az angol és francia hitelek csökkentésére és visszafizetésére, ezt az ország vezetésének nem sikerült megoldania. Ennek következményeként a brit csapatok 1882-ben partra léptek Alexandriában és ideiglenesen megszállták az országot (DOCZA 2017). A brit megszállás hivatalosan 1882–1922-ig tartott, de gyakorlatilag az 1952-es forradalomig kimutatható. Az első világháború kitörésekor hivatalosan is brit protektorátussá nyilvánították Egyiptomot. A brit elnyomás ellen 1919-ben forradalom tört ki Egyiptomban, amely nemcsak politikai, hanem társadalmi és irodalmi változásokat is jelentett.

Mindezek a politikai események, az európai gyarmatosítás és megszállási törekvések eredményezték azt a jelentős európai hatást, amely alapvetően átalakította a modern Egyip-

tom gazdasági, társadalmi életét. Ebben az időszakban született meg a modern Kairó, „kelet Párizsa”, amelynek élénk, európai elemektől nyüzsgő társadalmi élete engedte életre kelni a modern egyiptomi irodalmat is.

Az Ezeregyéjszaka meséi és a modern egyiptomi irodalom

A mintegy kétezer éves arab irodalom legjelentősebb műfaja kezdetektől a költészet volt, melyre az írásbeliség volt jellemző. Az arab elbeszélés műfaja ezzel szemben sok száz évig nagy arányban szóban terjedt. Ezalatt az idő alatt számos nagyszerű arab mű született; a korabeli egyiptomi irodalom csúcspontját azonban az egyiptomi eredetű, de iraki, iráni és indiai elemeket is tartalmazó *Az Ezeregyéjszaka meséi* jelentették.

„Az *Ezeregyéj* olyan gazdag, olyan csodálatos, olyan mesés, »mintha az *Ezeregyéj*ből lépett volna ki«. Ez az abszolút mesevilág: színpompája mellett elhalványodik minden északi mese, ebben a könyvben valóság az a vágyálom, amelyet a nyugati ember ezzel a névvel jelöl: »mesés Kelet«. Olvasása felér egy egzotikus utazással” (PRILESZKY 1999: I. kötet, 11).

Bár a mű keletkezése és formálódása a 9–16. századig kimutatható, egységes szövegről mégsem beszélhetünk, hiszen annak teljes írásos formába öntése sohasem történt meg (PRILESZKY 1999: I. kötet, 15). *Az Ezeregyéjszaka meséinek* számos európai fordítása született. A szenzációs magyar fordítás Prileszky Csilla érdeme. Ez a fordítás a legteljesebbnek tekintett, 2. kalkuttai kiadás alapján készült, amely Gamal al Ghitani egyiptomi író és Juhász Ernő kairói kulturális tanácsos segítségével jutott el Prileszky Csillához (PRILESZKY 1999: I. kötet, 30).

Az Ezeregyéjszaka meséi csupán egy a sok korabeli remek arab és egyiptomi mű közül. A keleti történetmesélés hagyományát a 20. század modern egyiptomi irodalmában a nyugati irodalmi elemek dominanciája váltotta fel a korábban részletezett politikai előzmények következményeként. A 19–20. század fordulóján kezdődő európaisodás a helyi irodalomra is jelentősen hatott, és a kor irodalma megindult a modern fejlődés útján. A 19. században megalakultak az egyiptomi nyomdák és kialakult az újságipar. Az európai hatás az állami oktatásban is kimutatható: színvonalának emelkedése miatt jelentősen csökkent az írástudatlanság (SALMAWY 1993). A fejlődés következtében az egyiptomi társadalomban kialakult az intellektuális elit rétege, amely széleskörű nemzeti és nemzetközi művészi tájékozottsággal rendelkezett. Ebből a rétegből születtek a modern egyiptomi irodalom kiváló, világhírű írói, például Tawfiq al-Hakim (1898–1987), az arab színház irodalmi hagyományának megteremtője; Taha Hussein (1889–1973), akit az „arab irodalom dékánja”-ként emlegetnek, Gamal al-Ghitani (1945–2015), regényíró és szerkesztő, Naguib Surour (1932–1978) író, drámaíró, színész és kritikus, valamint az egyik legkiválóbb és leghíresebb író, Naguib Mahfouz (1911–2006), akiről a későbbiekben részletesen lesz szó.

Az egyiptomi irodalom és Kairó egymásra gyakorolt hatása

Az egyiptomi irodalom 20. századi fejlődését figyelve fontosnak tartom kiemelni, hogy milyen nagy mértékben meghatározó az íróknak a politikai változásokat követő gyors reakciója. Tekintve, hogy az irodalmi élet leginkább a fővárosra koncentrálódott, ezek az irodalmi változások Kairó szerkezetének, lakói gondolkodásának és életvitelének változásait is tükrözik (MEHREZ 2010). Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a modern egyiptomi írók és a város közötti kapcsolatot; ez a kettő állandó kölcsönhatásban van egymással és folyamatosan hat egymásra. Az egyiptomi írók és a műveikben megjelenő helyszínek – elsősorban a város (Kairó) – és azok változásai egyértelműen kimutathatók az irodalmi alkotásokban. Az írók és a tér, melyet elfoglalnak, elválaszthatatlanul összekapcsolódnak, ahogy ezt Gamal al-Ghitani is hangsúlyozza. Az író és a hely kapcsolata rendkívüli jelentőséggel bír, hiszen a hely magában foglalja az időt, a történelmet, a társadalmat, és az emberi kapcsolatokat egyaránt (BARBULESCO 1986: 143). A város (Kairó) és az író viszonyát tekintve a város egy olyan alkotás, melyet lakói alakítanak, folyamatosan hatnak rá; ily módon a város egy valódi tevékenységet folytató színész szintjére helyezhető, amely társadalmi erőt, valamint politikai és gazdasági folyamatokat testesít meg (MEHREZ 2011: 5).

A 20. századi egyiptomi irodalom számos alkotásának helyszíne Kairó, s annak ezernyi arca: a több évezredes történelmi város, a modern metropolisz, a városnak valódi vagy metaforikus terei. A 20. században Kairó gyors ütemben változott. Amíg a század első felében még a Belle Époque (*el zámán el gemil*) eleganciája, értékrendje és a brit uralom hatása dominált, az 1970-es években Anwar Sadat egyiptomi elnök nyitott politikája városszerte rendkívül sok magánépítkezést és nemzetközi befektetést eredményezett. A későbbi intenzív belső migráció eredményeként nagyszámú vidéki lakosság költözött a fővárosba, melynek hatására nemcsak számos legális és illegális épület, lakónegyed épült, de a belváros addigi szerkezete is megváltozott: zsúfolt luxus kereskedelmi központok és nyomornegyedek jöttek létre közvetlenül

egymás mellett, teljesen átalakítva a korábbi városképet. Ezek a változások a korabeli irodalmi alkotásokban is megjelennek (MEHREZ 2011: 6–8).

Naguib Mahfouz irodalmi munkássága és kávéházi világa

A 20. század egyiptomi irodalmának egyik legmeghatározóbb alakja Naguib Mahfouz (1911–2006) író, forgatókönyvíró. Egyiptom irodalmát Mahfouz nemcsak 45 regényével és elbeszélőgyűjteményeivel, több mint 30 forgatókönyvével, számos színdarabjával és újságcikkeivel emelte a legmagasabb szintre, de az ország művészi társadalmát is jelentősen átalakította és szilárd alapokra helyezte. Mahfouz 1988-ban – az első arab íróként – elnyerte az irodalmi Nobel-díjat, az arab írók számára pedig 1996-ban megalapították a róla elnevezett irodalmi díjat. Mahfouz legismertebb műve a *Kairói Trilógia* (MAHFOUZ 2001), amelyben a szerző átfogóan mutatja be a modern egyiptomi társadalmat egy kairói család életén keresztül az első világháborútól az 1952-es egyiptomi forradalomig. Mahfouz munkássága párhuzamosan fejlődött a korabeli magazinokkal és napilapokkal együtt; Mahfouz az egyik legnagyobb napilap, az 1875-ben alapított és máig működő *Al-Ahram* munkatársa is volt (SALMAWY 1993).

A Nobel-díj átvételekor a díjátadó ünnepségen tartott beszédében Mahfouz így beszél magáról: „Két, egykor igen boldog házasságot alkotó civilizáció gyermeke vagyok. Egyikük a hétezer éves ókori egyiptomi, a másik az ezernégyszáz éves iszlám civilizáció” (SALMAWY 1993). Műveiben ez a két kultúra és korának politikai változásai, eseményei jelennek meg. A valós helyszínek mellett Mahfouz sokszor képzeletbeli helyszíneket és eseményeket is felvontat tudatosan keverve ezeket (AL-GHITANI 1999). Mahfouz fontosnak tartotta az irodalmi közösségek kialakítását. Munkássága alatt több híres kairói kávéházban gyűjtött maga köré írókat és más művészeket, magas színvonalú beszélgetések és viták lehetőségét teremtve meg ezzel. Ennek hatására Kairóban kialakult egy irodalmi elit réteg, amely összetartó közösséget alkotott. Prominens kávéházak központi alakjaként Mahfouz egyetlen napot sem töltött közösségi helyen való kávézás nélkül, törzshelyeire szervezte üzleti találkozóit, baráti beszélgetéseit is. Rendkívül fontosnak tartotta a fiatal generációkkal való folyamatos kommunikációt, kávéházi közösségeinek nagy részét fiatalok alkották. Szerény, mindig udvarias, intellektuális habitusú íróként leginkább csendben hallgatta a körülötte zajló irodalmi, politikai vitákat, közösségeiben mégis a társaság vezéralakja volt.

A kairói kávéházak

A 19–20. század fordulóján Egyiptomban végbement európaisodás nagymértékben befolyásolta az ország társadalmi és a művészeti életét. A legnagyobb társadalmi változás az egyiptomi közép- és felső rétegek részéről az európai szokások és értékrend átvétele volt. 1882-től brit uralom vette kezdetét az országban. Nem sokkal ezután Kairóban sorra épültek a lakónegyedek a brit és más európai kolóniák részére. Európai nagykövetségek, gyárak, szálloda- és üzletláncok alakultak, melyek vegyítették a lakosságot. Ez a heves változás átalakította a kávéházi életet, és az addigi tradicionális arab helyek mellett egyre több olyan kávézó nyílt, ahol a külsőségeket és szemléletmódot tekintve egyaránt az európai értékrend uralkodott. Ezek a kávézók később, a 20. században, különböző politikai események, összeesküvések, tüntetések, valamint irodalmi, művészeti összejövetelek helyszíneivé váltak, vagyis a kulturális szalonok szerepét is betöltötték.

Az egyiptomi társadalom közösségi tér-igényét a hagyományos kávéházak elégitették ki. Az új típusú, európai kávéházak intellektuális többletet is nyújtottak közönségüknek; írók, költők, festők, szobrászok, zenészek, és a szellemi elit állandó találkozási pontjai voltak – és azok ma is –, de a társadalom krémjének, az egykori királyi családnak, pasáknak, hercegnőknek kedvelt helyei is voltak egyben.

Az uralkodó európai hatás a – leginkább kairói – kávéházakat két részre osztotta: a 16. századtól működő helyi, hagyományos kávézók (*baladi ahawi*) sokszor csak szabadtéri helyek voltak, ahol férfiak vízpipáztak, os-táblájáttékkal, kávézással és teázással töltötték az időt. Ezeknek a helyeknek nem volt célja az elegancia biztosítása, és a széles italkínálat; a legkisebb faluban is megtalálhatók a mai napig és a helyi igényekhez igazodnak.

Az Iszmail pasa uralkodása alatt (1863–1879) nyílt európai stílusú kávéházak megjelenése a nagy számú görög lakossághoz köthető. Ezeknek közönsége egész más volt, mint a *baladi ahawi* vízpipázó vendégei, főleg fiatal képzett helyiekből,³ az európai eszmék követőiből állt (EL MASRY 2012). A 20. században egyre több ilyen jellegű kávézó és cukrászda nyílt, a legnagyobbak a mai napig működnek. A két lelegegásabb, ikonikus kairói kávéház a bēlvárosban, a Talaat Harb téren és annak közelében található. Ez a tér még ma is őrzi a Belle Époque hangulatát és eleganciáját. A környező francia stílusú épületek egykor úri üzleteknek, lakásoknak és intézményeknek adtak helyet. A Talaat Harb tér az a hely, ahol múlt és jelen összefonódik.

Az egyiptomi kávéházak hangulata, vendégköre és társadalmi üzenete különböző, ennek ellenére egységet alkotnak; vendégkörüket tanulmányozva az érdeklődő átfogó képet kap az egyes emberek korabeli politikai és társadalmi változásokhoz való viszonyáról.

A város legrégebbi kávézója az El-Fishawy, amely a 14. században alapított Khan el Khalili bazárban található. A kávézó 1797-ben, egy évvel a napóleoni hódítás előtt nyílt meg és ha-

gyománys arab hangulatával a mai napig elbűvöli törzsközönségét és új vendégeit. Többek között a királyi család tagjai, Naguib Mahfouz és számos egyiptomi író alkotta törzsközönségét. Az írói közönség az 1950-es években rendszeresen összegyűlt itt, hogy irodalmi vitákkal és rím-játékokkal töltse az éjszakákat (MEE 2019). A *mashrabiya*⁴ bútorok, a falakon lógó elegáns tükrök és a régen festett sárga falak több száz évvel korábbra repítik a látogatót. „Isten adjon neki és tulajdonosainak hosszú életet, hírnevet és boldogságot. A hely hű fia: Naguib Mahfouz.” – írja Mahfouz 1982 decemberében (EGYPT 2019).

Kairó szintén ikonikus kávézója az eredetileg görög, majd pedig egyiptomi tulajdonosú Ali Baba Café, amely az 1970-es években virágzott. Földszintjén ma étterem működik, a kávézó az emeleten van. Naguib Mahfouz itt is törzsvendég volt, fontos tárgyalásait itt folytatta. Választott helye az emelet egyik sarka volt, melyet ma Mahfouz-saroknak hívnak (EGYPT 2017). A teljesség igénye nélkül említést érdemel még a Ritz Café, amely számos író rendszeres találkozóhelye volt; az Orabi Café, melyet Mahfouz és barátai szintén rendszeresen látogattak; az 1919-es egyiptomi forradalom előkészítésének egyik fő helyszíne, az Al Boustan Café; és az egykori angol katonák törzshelye, az Al Horreya Café and Bar.

Míg a 20. századi arisztokrácia és politikai elit törzshelye és központja a Groppi, a nagypolgári és középréteg, a művészeti elit egyik kedvenc kávézója a Café Riche volt. A kairói történelmi kávézóknak a mai napig érezhető a város kulturális esszenciája.

Sikk és elegancia Kairó szívében – a Groppi története

*„Nem felejtí el a kávé,
süteményt és csokoládét
az, aki a vendége volt;
a Groppit – se élő, se holt.”⁵*

A 20. század elején az egyiptomi gazdaságot és az üzleti életet európai cégek és üzletemberek uralták, leginkább nyugat-európai, görög és olasz vállalkozók. Kairó a világ központja volt, a brit uralom idején „kelet Párizsa”-ként emlegették. Történelmi belvárosa valóban európai metropolisz képét mutatta: épületei leginkább francia stílusban épültek, üzleteiben európai kínálat uralkodott. Mindezek a változások a lakosság igényeire is nagymértékben hatottak. A társadalmi elit életvitelét az európai minta határozta meg. A belvárosban sétálva ma is érezhető ez az elegancia, s tömegnek, zajnak és pomak ellenállva az épületek büszkén hirdetik az egykori boldog békeidők értékeit.

A második világháborúig az üzleti nyelv egész Egyiptomban a francia volt. Giacomo Groppi svájci cukrászt ez is hozzásegítette az ország legnagyobb európai tulajdonú élelmiszeripari üzletláncának megalapításához, amely elsőosztályú csokoládéval, süteményekkel és más ételkülönlegességekkel látta el a Közel-Kelet társadalmi elitjét a század elejétől kezdve. A történelmi belváros szívében, a mai Talaat Harb téren nyitott cukrászdát és teaszalont a Groppi család, amely már az első naptól sikeresnek bizonyult. Az elegáns, francia stílusú épület, amely tökéletesen beleillett a belvárosi környezetbe, nemsokára a társadalmi és politikai elit központi találkozóhelyévé vált. A párizsi hangulatú, Art Deco stílusban díszített épület földszintjén működött a teaszalon, amelynek kör alakú csarnoka a Rotonda nevet kapta. A hely táncklubként is funkcionált; az amerikai báltermekhez hasonlított és a legmagasabb társadalmi igényeknek is megfelelt. A Groppiban kizárólag első osztályú cukrászati termékeket lehetett kapni, s a család ismertette meg Egyiptommal a jégkrémet is. Királyok, hercegek, hercegnők és pasák, a legmagasabb rangú állami delegációk és nagykövetségek tagjai alkották a Groppi vendéggörét. Farouk király (1920–1965), Egyiptom uralkodója szintén a hely rajongója volt.

A társadalmi elit mellett a polgári réteg tagjai is látogatták a Groppit; randevúknak, üzleti megbeszéléseknek, házassági és válási ügyek tárgyalásainak, valamint irodalmi, művészi találkozónak is helyet adott. Marco Groppi, a család negyedik generációs tagja szerint „ekkor Kairó volt a világ központja, a Groppi pedig Kairó központja” (SALAMA 2012).

A Groppi sikerének titka nemcsak a család zseniális üzleti érzékének volt köszönhető; az a rendkívüli igényesség is hozzájárult, amelynek köszönhetően kizárólag első osztályú alapanyagokból kiváló receptek alapján készültek a világszínvonalú cukrászati remekművek, sütemény-, csokoládé- és fagyalalköltevények. Az 1940-es években a család saját farmot alapított Kairó közelében, ahol fűszernövényeket, zöldségeket, egzotikus és Egyiptomban nem található gyümölcsöket termesztettek. A farm hétfőnként 10:00 és 12:00 óra között a közönség számára is látogatható volt.

A két világháború között a Groppiban nyílt meg az ország első szabadtéri mozija, amely sok száz új vendéget vonzott. Később a család az elegáns külvárosi Heliopolisban is nyitott egy cukrászdát kilátással a legendás Heliopolis Palace-ra (ma elnöki palota) (RAAFAT 2005). A pihentető légkörű, elegáns cukrászda, amely számos film forgatási helyszínül is szolgált, jelenleg zárva tart; talán egy tervezett felújítás után ismét várhatja régi és új vendégeit Kairó központjában.

A Café Riche – és ami mögötte van

*„Read nothing be a lumberjack...
And carry a ton of books...
Place it beside a beer bottle...
or above a chair...”*

*Drink and await the knights...
Who will come one after the other...
Each carrying a ton of books!*" (SUROUR 2004)

Kairó leghíresebb, szintén francia stílusú belvárosi irodalmi kávézója 1908-ban nyílt meg. Tulajdonosa, a francia Pierre-Henry Ressigné egy franciaországi kávézó után nevezte el. A Café Riche – vagy ahogy sokan emlegetik, a Riche – szinte kezdettől fogva politikusok, művészek, külföldi értelmiségiek, újságírók törzshelye, politikai összeesküvések, Egyiptom modern történelmi eseményeinek helyszíne és szemtanúja volt. Míg a Café Riche földszinti és kerthelyisége elegáns kávézó volt, alagsori része összeesküvések központja volt; az 1919-es egyiptomi forradalom előkészületei is itt zajlottak. Az akkori görög tulajdonos a brit fennhatóság elleni pamfletok nyomtatásában segédkezett a szervezkedő egyiptomi diákoknak. A föld alatti helyiségnek volt egy rejtett ajtaja is, amely egy szomszédos sikátorba vezetett, menekülési útvonalat biztosítva a rendőrségi razziák során (EL MASRY 2012). A helynek később, Abdel Gamal Nasser⁶ és Anwar Sadat⁷ idején is olyan állandó vendégköre volt, akik politikai szervezkedéseiket itt tartották. A Café Riche írói közönsége összetartó csoportot alkotott; Naguib Surour *A Riche bölcseinek protokollja* című versében őket szólítja meg.

A Café Riche legmeghatározóbb alakja az 1943-tól, csaknem 70 éven keresztül itt dolgozó főpincér, Felfel (eredeti nevén Mohamed Sadek). A kairói belvárosi közönség szerint „nincs Café Riche Felfel nélkül”; s valóban, nélküle a hely fájdalmasan üresnek tűnik. Felfel egy Aszszuán melletti faluból került Kairóba 1943-ban, a Felfel⁸ nevet sötét bőre miatt kapta. Munkáját kifutófiúként és mindeneként kezdte. Ekkor a tulajdonos és a személyzet nagy része görög volt, s Felfel csak az 1950-es években kapott állandó állást, amikor a külföldi pincérek nagy része elhagyta a helyet.

A Café Riche az 1940-es évektől újságírók, ügyvédek, írók és filmrendezők reggeli törzshelyévé vált. Felfel felismerte a kivételes vendégkör jelentőségét és viselkedését a hely magas igényeihez alakította. Naguib Mahfouz az 1960-as évektől a hely törzsvendége lett; nem sokkal halála után Felfel így emlékszik rá:

„Mahfouz nemeslelkű emberként mindenkire tekintettel volt és minden neki feltett kérdésre válaszolt. Halála igazán elszomorít, mert nem egy átlagos embert veszítettünk el, hanem olyasvalakit, aki sok mindent nyújtott az egyiptomi társadalomnak, és akinek műveiből az emberek ma is sokat tanulnak. Mahfouz mindennapi vendég volt a Café Riche-ben; mindig a szabadtéri részen ült – ami akkor még megvolt – és igen sok kávé ivott [...]”

(HASSAN 2010: 59–60)

A hely jelentősége nemcsak elegáns stílusában és elsőosztályú szolgáltatásaiban rejlett; intellektuális központként azonos képzettséggel és szellemi igényekkel rendelkező egyiptomiakat és Kairóban élő külföldieket vonzott, akik megoszthatták és megvitathatták egymással politikai, tudományos és művészeti nézeteiket. Bár a Café Riche köztudottan politikai szervezkedések központja volt, Felfel inkább a hely irodalmi jelentőségét ismeri el, annak politikai kulisszatitkait soha nem hozta nyilvánosságra. „Hallottam róla, hogy Gamal Abdel Nasser és más jelentős politikus rendszeresen járt ide, de ez minden bizonnyal elkerülte figyelmemet – mondta” (HASSAN 2010: 59–60). A ma már Felfel nélkül működő Café Riche elegáns, intellektuális kávézó maradt; a falakon híres színészek, énekesek, művészek fényképei és rajzolt portréi hangsúlyozzák az amúgy is erősen érezhető „genius loci”-t. Sok minden történhet, de a Café Riche örök!

A zsúfolt, állandóan nyüzsgő és vibráló Kairó folyamatosan változik. Új házak, városnegyedek épülnek, régi korok építészeti emlékei el-eltűnnek. Forradalmak, gazdasági válságok és békeidőszakok váltják egymást; a belvárosi történelmi kávéházak azonban szilárdan őrzik Egyiptom modern irodalmi közegének múlhatatlan értékeit.

- AL-GHITANI, Gamal 1999. *The Cairo of Naguib Mahfouz*. The American University in Cairo Press, Cairo
- BARBULESCO, Luc és CARDINAL, Philippe 1986. *L'Islamen questions*. Grasset, Paris
- DÓCZA Edith Krisztina 2017. Egyiptom: Az oszmán tartománytól a brit protektorátusig. In: *Ujkor*, <http://ujkor.hu/content/egyiptom-az-oszman-tartomanytol-brit-protektoratusig> (a letöltés ideje: 2020. 02. 17.)
- EGYPT Today staff 2017. 7 historical cafés in Cairo that are proud of their stories. In: *Egypt Today*, <https://www.egypttoday.com/Article/9/26368/7-historical-cafe%C3%A9s-in-Cairo-that-are-proud-of-their> (a letöltés ideje: 2020. 02. 12.)
- EGYPT Travel Link 2019. El Fishawy Cafe Cairo Egypt. In: *Egypt Travel Link*, <https://www.etltravel.com/el-fishawy-cairo/el-fishawy-cafe-cairo/> (a letöltés ideje: 2020. 02. 11.)
- EL MASRY, Sarah 2012. Cairo's Downtown Coffeehouses. In: *Daily News Egypt*, <https://www.dailynewsegypt.com/2012/12/11/cairos-downtown-coffeehouses/> (a letöltés ideje: 2020.02. 12.)
- HASSAN, Lamia 2010. A Living Legend. In: *Egypt Today-The Magazine of Egypt*, 59–61.
- MAHFOUZ, Naguib 2001. *The Cairo Trilogy (Palace Walk, Palace of Desire, Sugar Street)*. The American University in Cairo Press, Cairo
- MEE Correspondent in Cairo 2019. The Cairo cafe serving tea since Napoleon invaded Egypt. In: *Middle East Eye*, <https://www.middleeasteye.net/discover/egypt-el-fishawy-cafe-cairo> (a letöltés ideje: 2020. 02. 12.)
- MEHREZ, Samia 2010. *The Literary Atlas of Cairo: One Hundred Years in the Heart of the City*. The American University in Cairo Press, Cairo
- MEHREZ, Samia 2011. *The Literary Life of Cairo: One Hundred Years in the Heart of the City*. The American University in Cairo Press, Cairo
- NÉRET, Gilles 1997. *Description de l'Égypte, Publiée par les ordres de Napoléon Bonaparte, Edition complète*. The American University in Cairo Press, Cairo
- PRILESZKY Csilla 1999. *Az Ezeregyéjszaka meséi*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest
- RAAFAT, Samir W. 2005. *Cairo, the glory years-Who built what, when, why and for whom ...* Harpocrates Publishing, Alexandria
- SALAMA, Vivien 2012. The Enduring Charm of Café Groppi in Cairo. In: *Newsweek*, <https://www.newsweek.com/enduring-charm-cafe-groppi-cairo-64421> (a letöltés ideje: 2020. 02. 11.)
- SALMAWY, Mohamed 1993. Naguib Mahfouz Nobel Lecture. In: *The Nobel Prize*, <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1988/mahfouz/lecture/> (a letöltés ideje: 2020. 02. 12.)
- SUROUR, Naguib 2004. The Protocols of Wise Men of Riche, részlet. Ford. YOUNIS, Lana. In: *The Ambassadors*, <https://ambassadors.net/archives/issue16/features3.htm> (a letöltés ideje: 2020. 02. 11.)

- 1 Mohamed Ali (1769–1849), 1805-től haláláig uralkodott Egyiptomban.
- 2 A műből Magyarországon, a Helikon Kastélymúzeum főúri könyvtárában is található egy példány.
- 3 effendi
- 4 Hagyományos középkori arab építészeti elem, de bútorkészítési technika is egyben: díszes, faragott és berakásos technikával készült bútorokat és építészeti elemeket (főleg ablakokat) jelent.
- 5 Ismeretlen szerző műve.
- 6 Gamal Abdel Nasser (1918–1970) Egyiptom miniszterelnöke (1954–1956), majd köztársasági elnöke (1956–1970).
- 7 Anwar Sadat (1918–1981) Egyiptom köztársasági elnöke (1970–1981).
- 8 felfel=fekete bors

